

KÖZMŰVELŐDÉSÜNK A SZEMLELETVÁLTOZÁS
UTJÁN

Szeretném előrebocsátani, hogy az MSZMP KB 1974. márciusi közművelődési határozata időarányos végrehajtásának áttekintése folyamatban van. Ezért semmiképp sem kívánok elébevégni az összegezésnek, amelyen jelenleg számosan dolgoznak. A rendelkezésekre álló rövid idő alatt mindössze arra vállalkozhatom, hogy közművelődésünk egyes jelenségeire és tendenciáira - tapasztalataink és információink alapján - felhívjam a figyelmet.

1.

Először néhány összefüggésről történeti megközelítésben szeretnék beszélni:

Ugy vélem, a neves francia történésznek, Jules Micheletnek teljesen igaza van, amikor azt állítja: "Aki beéri a jellemmel, a mosttal, sohasem fogja a jelent megérteni." Igaza van, hiszen "csak a múlt tanulmányozása tudatosítja bennünk a változást". /Marc Bloch/ S a változások felismerése és elemzése vezethet el bennünket a jelen valóságának, a valóságos jelennek a megértéséhez.

Vonatkozik ez természetesen a magyar közművelődés, a magyar kultúra fejlődéstörténetére is. Három esztendő, de az ország felszabadulása óta eltelt 32 évet sem szakíthatjuk ki, vizsgálhatjuk kiszakítva a magyar társadalom történetéből. Jelenünkben ott van a múlt, és a mában fogannak, érle-

lődnék ágai a jövőnek. Amikor tehát arra szánjuk el magunkat, hogy számbavegyük valamely rövidebb, vagy hosszabb időszak eseményeit és változásait, csak történetiségében - mindig a multtal való szembesítés formájában tehetjük. Ugyanakkor rendkívül fontos is, hogy megtegyük, hogy rendszeresen önvizsgálatot tartsunk, hiszen csak az őszinte, tárgyyszerű önvizsgálat segíthet hozzá bennünket a valós nemzeti, társadalmi önismerethez. Nemzeti önismeretünk, valós nép - nemzet - tudatunk pedig megóvhat bennünket az elbizakodottságtól vagy attól, hogy elérhetetlen célokat, feladatokat tűzzünk magunk elé. A valós önismeret ily módon megerősíthet bennünket abban a hitben, hogy jó uton járunk, hogy helyes célokat szolgálunk.

A folyamatosság és a megszakítottság /a kontinuitás és a diszkontinuitás/ dialektikája szerint megközelíteni, vizsgálni közművelődésünk mai állapotát annyit jelent, mint a megtett uttal együtt látni a jelent.

Minden társadalom kulturájának vitatlatatlan alapja, "infrastrukturája" a valamennyi állampolgárra kiterjedő, általános iskolarendszer. Fejlett általános, mindenkire kötelező iskolarendszer nélkül nincs permanens művelődés, nincs fejlett közművelődés. Nem szabad tehát figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy az Eötvös József által beterjesztett 1868. évi 38. törvény, az első hazai közoktatási törvény a tankötelezettséget 6-12 évesek számára írta elő - s ez a törvény volt érvényben egészen az ország felszabadulásáig. S ha a tényeket egybevetjük, miszerint a tankötelezettek közül

1869-ben	48	%
1872-ben	55	%
1896-ban	79	%
1913-ban	93	%
1930-ban	90,7	%
1941-ben	93,6	%

járt iskolába /jelentős részük azonban az elemi iskola 4 osztályát sem végezte el; 1970-ben egyébként az iskolába járók aránya 98,5 % volt/. Továbbá, ha figyelembe vesszük, hogy a 6 éven felüli népességből

1860-ban	67	%
1890-ben	38	%
1910-ben	31	%
1930-ban	15,2	%
1941-ben	6,4	%
1949-ben	4,8	%
1960-ban	3,2	%
1970-ben	1,8	%

volt az analfabéta /a fél-analfabétákat nem számolva/, s ma 1 % körül van, - talán valamivel érthetőbb az a helyzetkép, miszerint a 70-es évek elején az aktív keresők 74 %-át kitevő fizikai munkások mintegy 39 %-a nem végezte el az általános iskola 8 osztályát. Vagy egy másik összefüggés. Nemrég készült el egy nagyszabású szociológiai vizsgálat eredményeinek összegezése, amely az Ódai Kohászati Üzemek munkásaira és közvetlen termelésirányítóira vonatkozó elemzést tartalmaz. A rendkívül érdekes és figyelemre méltó anyagból ezuttal egy összefüggést szeretnék kiragadni.

Az 1155 főre kiterjedő kérdőíves mintavétel adatai szerint /amely az OKÜ dolgozóinak kb. 10 %-át jelenti/ az összes munkásból 50,56 % rendelkezik a 8 osztályos általános iskolai végzettséggel /az ezzel nem rendelkezők aránya 33,48 %/. De ha azt vizsgáljuk meg, hogy az ő szüleik milyen iskolai végzettséggel rendelkeznek, szembetűnő az a változás, ami ezen a téren a nagyüzemi munkások körében végbement. A szülőknek mintegy 6,4-7,4 %-a végzett 8 osztályt, 5-7 elemi, ill. osztályt 51,69 %, 1-4 osztályt 10,86 %, a bevallott analfabéták száma 3,42 % volt. A megkérdezettek szüleinek tehát 65-66 %-a nem végezte el az általános iskola 8 osztályát. /De a kérdőív kitöltőinek 24,8 %-a nem válaszolt a kérdésre, a mélyinterjúk tanulsága szerint azért, mert "nem tudják pontosan", vagy mert igen alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek./

" A jelenleg dolgozó nagyüzemi munkások tehát rendkívül hátrányos helyzetből indultak" - állapítja meg a zárótanulmány írója, Tóth Árpád.

Azt hiszem, ehhez nem kell különösebb kommentár. Legfeljebb talán annyit kell hozzátennem, hogy - bár az ózdi felmérést nem általánosíthatjuk teljesen - végsősoron "hátrányos helyzetből" indult el új útjára az egész ország. S nem valami szubjektív elhatározás alakította ilyenné a helyzetet; nem azon mulott, hogy a munkások, parasztok és azok gyermekei el akarták-e végezni az általános iskolát vagy sem. Maga a társadalom determinálta így és ilyenné az emberek sorsát, a társadalmi rendszer érdekei a társadalmi termelés és munkamegosztás adott színvonala.

A kulturális elmaradottság mögött, amit a felszabaduláskor örököltünk, gazdasági elmaradottság, fejletlenség állt.

Mindennél többet mond talán az a változás, ami a fizikai és a nem fizikai dolgozók arányának alakulásában az elmúlt 30 évben bekövetkezett. 1949-ben az aktív keresők 90,2 %-át a fizikai dolgozók, 9,8 %-át pedig a nem fizikai dolgozók alkották; ma a fizikai dolgozók aránya 74 %, a szellemi, nem fizikai dolgozók aránya 26 % körül van, - és a prognosztikai előrejelzés szerint az 1990-es években érjük el, hogy a nem fizikai dolgozók aránya megközelíti az 1/3-ot. /Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy a gazdaságilag fejlett európai országokban, pl. az NSZK-ban, Belgiumban, Svédországban, Franciaországban a foglalkoztatottakon belül a nem fizikai állománycsoport aránya az 1960-as években mintegy 30-40 % között volt, arányuk 1970-ig tovább növekedett./

Ily módon megállapíthatjuk, hogy a társadalmi munkamegosztás, az ipar fejlődése folytán a fizikai és a nem fizikai /szellemi/ munka részaránya a társadalmi termelésben jelentősen átalakul; és a tudomány, az általános munka növekedése a társadalmi termelésben maga után vonja a nem fizikai dolgozók részarányának fokozatos emelkedését.

Mindezt nem azért mondtam el, hogy általa valamit megmagyarázzak, hanem csak azért, hogy megfogalmazhassam és bizonyítsam: a múlt öröksége itt kísért és sokszor nyomaszt a mai társadalmi viszonyokban. S a jövőben sem lesz pusztán

szubjektív elhatározás dolga az, hogy 14 éves koráig minden gyerek elvégezze az általános iskolát. Ezekben a kérdésekben mindig az adott társadalom alapvető érdekei és lehetőségei határozzák meg a feladatokat. De ezeknek a problémáknak a tisztánlátásához a történeti megközelítés nélkülözhetetlen.

2.

A történelmi számvetés, a társadalmi önismeretre való törekvés és a szocialista társadalom építésének perspektívái - társadalmi-politikai célkitűzéseink - világosan tükröződnek az elmúlt 32, de különösen az utóbbi 20 esztendő párt- és állami dokumentumaiban. Jól nyomon követhetők művelődéspolitikai céljaink, a szocialista kulturális forradalom megvalósításának és kiteljesítésének feladatai.

Az MSZMP 1958-ban kidolgozott művelődéspolitikai irányelveitől egyenes ut vezet az 1969-es tudománypolitikai irányelvekhez, az 1972-es oktatáspolitikai, majd az 1974-es köz-művelődési határozathoz.

Az 1958-as irányelvek máig érvényesek, hiszen - a lenini kulturális forradalom következetes megvalósítását, a marxizmus-leninizmus eszméinek terjesztését és további térhódításainak szükségességét, a tudomány fejlesztését, a valódi művészi értékek, elsősorban a szocializmus építését hiven kifejező és a társadalmi önismeretet erősítő, pártos szocialista művészet támogatását fogalmazták meg.

Az elmúlt két évtizedben a közoktatás, a közművelődés, a tudomány és a művészet kérdéseivel való foglalkozás rendszeressé, a párt- és az állami szervek munkájának szerves részévé vált. A korábbinál is intenzívebb ez a figyelem a 60-as évek második felétől, a 70-es évek elejétől számítva.

Kérdezheti valaki: miért kerültek ennyire a társadalmi érdeklődés homlokterébe a művelődés, a közművelődés kérdései? - A kérdésre - aszerint, hogy milyen szempontból közelítjük - adhatunk választ. A magam részéről Kádár János elvtársnak az

MSZMP XI. kongresszusán elhangzott szavaira hívom fel a figyelmet: "Az anyagi jólét növekedésével a "miből éljünk" nagy társadalmi kérdése mellett mindinkább szerepet kapott az is, "hogyan éljünk" -, mondotta többek között kongresszusi beszámolójában.

A szocialista életmód, az élet szocialista minőségeinek kérdéseiről, az életmód és a művelődés szoros kapcsolatáról, munka és művelődés, termelés és fogyasztás, az emberi élet ujratermelésének összefüggéseinek kérdéseiről van itt szó. Arról a problémáról, amit úgy is fogalmazhatunk, hogy a termelési folyamatok továbbfejlesztésében egyre nagyobb szerephez jut a tudomány, a művelődés. És a dolgok másik oldala: csak a termelési eredmények növekedése segítheti elő a kultúra, a művelődés anyagi-tárgyi és személyi feltételeinek továbbfejlesztését. Gondoljunk az MSZMP programnyilatkozatának arra a tételére, miszerint "az eljövendő 15-20 év alatt... az egy főre jutó nemzeti jövedelmet 2-2,5-szeresére kell emelni...". Hogy ezt megvalósítsuk, nyilvánvalóan fontos szerepet játszik a művelődés /a tudomány, az oktatás, a közművelődés és művészet/ - és a másik oldalon: ez a gazdasági növekedés képezheti a kulturális fejlődés gazdasági alapját.

Világosan meg kell fogalmaznunk: nem misztifikálhatjuk a kultúra szerepét! A munkának és a művelődés szerves kapcsolatának hangsúlyozása nem a kultúra szerepének lebecsülése vagy alárendelése, hanem társadalompolitikai céljaink értelmes megfogalmazása. Elméletileg közelítve: csak ebben az összefüggésben lehet a kultúra "öncél", jelenhet meg "az emberi erő kifejtés" "öncélként" a szocialista társadalom fejlődésének folyamatában.

Ezek után nézzük meg, mire hívta fel a figyelmet a párt 1974. márciusi közművelődési határozata, milyen feladatokat adott, - és mi történt, milyen tendenciákat és jelenségeket figyelhattunk meg az elmúlt három esztendőben?

A párt közművelődési határozata abból a tételből indul ki, hogy: "A szocialista társadalom további építése szakmailag jól képzett, a termelési kultúra és a munkaerő kölcsönösen

telményeinek megfelelő, munkájukat tudatosan, célszerűen és termelékenyebben végző, közösségi gondolkodású dolgozókat igényel. A szocialista ember formálása a társadalom fejlődésének elengedhetetlen követelménye és mind nagyobb tömegek igénye."

Közművelődési politikánk centrumába ily módon a természetben és a társadalmi közéletben egyaránt aktív, tevékeny ember eszménye kerül, - a közművelődés korszerűsítése pedig mint általános társadalompolitikai célkitűzés, a fejlett szocialista társadalom megvalósításának szerves része fogalmazódik meg - a maga mindenoldalúságában.

Elmondhatjuk, hogy az elmúlt három esztendőben a KB-határozat végrehajtása érdekében széles körű és alapjában véve - az objektív és szubjektív lehetőségekhez mérten - eredményes munka bontakozott ki. Az állami irányítás különböző szintű szervei, a társadalmi és tömegszervezetek, tudományos és művészeti intézmények, egyesületek és szövetségek terveket dolgoztak ki a feladatok megoldása céljából. Hasonlóképpen jártak el az egyes termelő ágazatok, üzemek és szövetkezetek is. Kedvezően hatott erre a folyamatra az 1974-ben újjászervezett Országos Közművelődési Tanács, a megyei közművelődési és a vállalati művelődési bizottságok létrehozása, valamint a Kulturális Minisztérium megalakulása.

A legérzékenyebb változás - megítélésünk szerint - a művelődéshez való viszonyban, a közművelődési szemléletben következett be. Nemcsak nagyobb figyelem szegeződött rá a közművelődésre, hanem a társadalmi felelősség is megnövekedett. A politikai, a gazdasági és általában a társadalmi élet vezetői közül egyre többen értik, bár még nem mindenki, hogy a közművelődés egész társadalmunk ügye, s hogy a közművelődés nem szükhithető le a kultúra és a műveltség terjesztését elősegítő intézmények és szervezetek tevékenységére. Mind világosabbá válik, hogy a művelődés összetett folyamat, bonyolult tevékenységek szövete és szövetsége, amelyben a művelődés szubjektumának aktivitása nélkülözhetetlen.

Nyilvánvaló ugyanis, hogy amilyen sokoldaluan fejlett a társadalom, olyan sokoldaluan fejlett a személyiség; amilyen sokoldaluan fejlődik a társadalom, olyan sokoldaluan fejlődhet a személyiség, és ebből következően: amilyen sokoldalú feltételeket biztosít a társadalom a személyiség fejlődése számára, olyan mértékben járulhat hozzá a személyiség a társadalom mindenoldalu fejlődéséhez. Ez a folyamat azonban nem spontán, önmagától megvalósuló - hanem igen nagyfokú tudatosságot igényel a társadalomirányítás valamennyi szintjén és területén. "A kultúra, ha ösztönösen halad előre, és nem uralkodnak rajta tudatosan... sivatagokat hagy maga után..." - írta Marx.
/MEM. 32. Bp. 1974. Kossuth Kiadó, 51./

A párthatározatban megfogalmazott koncepció megvalósítása sokoldalú és több lépcsős változást feltételez.

Érinti mindenekelőtt a funkció oldaláról a közművelődést szolgáló intézmények körét, strukturáját. A korábbi gyakorlattal szemben - az un. hagyományos közművelődési intézmények /könyvtárak, művelődési otthonok, muzeumok/ mellé "ujjak" kerülnek a strukturába. Eszerint funkcionálisan - tevékenységük vezérelvét tekintve -, tehát potenciálisan közművelődési intézménynek vesszük a könyvkiadás és - terjesztés, a sajtó, a rádió, a televízió - továbbá: a művészeti intézmények és szövetségek, a tudományos egyesületek, szervezetek tevékenységét és körét is, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Világosan körvonalazható feladatok várnak a szórakoztató intézményekre is.

Mindez legszemléletesebben az Országgyűlés által 1976 októberében elfogadott közművelődési törvényben tükröződik. Ebben a törvényben is - miként minden törvényben a szocialista társadalom feltételei között - népünk alapvető érdekei, céljai jutnak kifejezésre és fogalmazódnak meg jogi köntösben. A közművelődési törvény - végső soron a történelmi igazságszolgáltatás szerves része, szorosan kapcsolódik mindazon törvényekhez, amelyek az ország népének egyetemes /köztük művelődési/ érdekeit szolgálják. Amikor tehát előre tekint,

számba veszi azokat a feltételeket és lehetőségeket is, amelyek előrehaladásunk útját alapvetően meghatározzák. "A törvény célja, hogy meghatározza azokat az alapvető jogokat és kötelezettségeket, amelyek elősegítik a fejlett szocialista társadalmat tudatosan építő, műveltségüket folyamatosan tökéletesítő, szocialista világnézetű és magatartású személyiségek és közösségek létrejöttét, az állampolgárok művelődési igényeinek felkelését, továbbfejlesztését és kielégítését", - olvassuk a törvény 1. paragrafusában.

3.

Vegyük először a hagyományos közművelődési intézmények tevékenységét.

A közművelődés új koncepciójából következően a hagyományos intézmények helyzete megváltozott, nem egyedüli és kizárólagos letéteményesei a társadalom közművelődésének. A könyvtárak, a művelődési otthonok és a muzeumok tevékenységének köre és formái átalakulóban vannak. Alkalmazkodniok kell a struktúra "új" elemeihez, különösen kapcsolataik rendszerén kell változtatniok, a rész-egész dialektikájának törvényei szerint.

A hagyományos közművelődési intézményeknek mindenekelőtt az oktatási-nevelési intézmények irányába szükséges bővíteniök kapcsolataikat. Ezen a területen sok új kezdeményezés született az elmúlt évek során, de korszerű, rendszeres, folyamatos együttműködésről még nem beszélhetünk, holott nem lehet kétséges, hogy a népművelődési szokások kialakításában a tanuló ifjúság esetében az oktatási és közművelődési intézmények együttes tevékenységeinek döntő szerepe van. Az együttműködés fejlődésének számos gátja közül az egyik az, hogy a közművelődési intézmények munkatársai sem eléggé felkészültek erre a munkára. Nem ismerik eléggé az iskolai munka tartalmát és módszereit, tájékozatlanok a tantervekben stb. Előrelépés itt csak akkor lehetséges, ha mindkét oldalról megfelelő érdeklődés, kölcsönös közeledés indul meg, és tényleges törekvés nyilvánul meg az együtt-

működés megvalósítása érdekében. Remélhetőleg kedvező hatással lesz erre a folyamatra a népművelőképzés új rendszere is.

Bizonyos vonatkozásaiban az előbbi kérdéskörhöz kapcsolódik az un. komplex művelődési intézmények problémája, amely körül igen sok a vita és a félreértés. Az Oktatási és a Kulturális Minisztérium által együtt kiadott "Irányelvek a kistéle-pülések kulturális ellátásának javítása és a komplex művelődési intézmények létesítésére" /Művelődésügyi Közlöny, 1977. jan.24./ - igen világos alapelveket fogalmaz. Ami a komplex szervezeti egységek létrehozását, kialakítását illeti, egészen nyilvánvaló, hogy nem formális "összevonásokról" van szó, hanem a tevékenység komplexitásáról, a komplex művelődés feltételeinek megteremtéséről - elsősorban az alapellátás szintjén. A közoktatási, közművelődési és sporttevékenység összekapcsolása, ahol erre lehetőség mutatkozik, intézményes formában is - teljes mértékben összhangban áll a permanens művelődés alapelveivel. Ugyanakkor megállapítható, hogy bizonyos eredmények ellenére nehezen haladunk előre. Egyebek között alapvető szemléletváltásra volna szükség nemcsak a pedagógusok és a közművelődés szakembereinek, hanem a szakirányítás szférájában dolgozók körében is.

Egyre világosabb ugyanis, hogy a művelődési folyamat egészét véve - mindinkább az integráció kerül előtérbe. Nem úgy hangzik tehát a kérdés, szükség van-e integrált művelődési intézményekre, hanem úgy: milyenekre és hol? Szabadon elengedhetjük ugyan a fantáziánkat, de csakis a reális társadalmi elvárásoknak, szükségleteknek és lehetőségeknek megfelelő intézményeket létesíthetünk; figyelembe véve a már meglévő intézményeket, intézménytípusokat és rendszereket. Különben túl költséges és nem kívánatos kalandba bocsátkoznánk.

Születtek bizonyos eredmények a hagyományos közművelődési intézmények és a különböző tudományos, művészeti és tömegkommunikációs intézmények együttműködésének vonatkozásában is. Egyelőre inkább bizonyos akciók megszervezésére kell utalnunk /Mindenki Iskolája, Ki mit tud? Ady Endre műveltségi verseny,

Röpülj páva! Népművészeti vetélkedő stb./, a folyamatos, rendszeres együttműködés formáinak kialakítása területén azonban bőven van még tennivaló.

Ha a közművelődés hagyományos intézményeinek tevékenységét vesszük, az elmúlt 3 esztendőben a muzeumi és a kiállításokat rendező intézmények eredményei a legszembetűnőbbek. A muzeumok kiállításainak 1973-ban 9,3 millió, 1976-ban 13 millió - a kiállítási intézményeknek pedig 1973-ban 0,8 millió, 1976-ban 1,5 millió látogatója volt. Emellett sok új tartalmi vonással is gazdagodott a muzeumi-kiállító tevékenység /műsoros tárlatvezetés, muzeumbárátok klubja, Zenés muzeumi délelőttök a Magyar Nemzeti Galériában stb./.

A közművelődési könyvtárak esetében jelentősebb számszerű eredményekről nem beszélhetünk /az olvasók száma 1973-ban 2,3 millió, 1976-ban 2,2 millió volt/; ezen a területen inkább a fizikai munkás olvasók számának növekedését figyelhetjük meg /a tanácsi könyvtárakban ez az arány 20 %, a szakszervezetiekben 80 % körül van/. Meg kell továbbá jegyeznünk, hogy a könyvtárak tevékenysége is - a muzeumokéhoz hasonlóan - számos újszerű módszerrel és formával gazdagodott /olvasótáborok szervezése, Új Tükör klubok stb./.

A művelődési otthonok, amelyeknek száma 1976-ban 2764 volt, a legproblematisabb intézmények napjainkban is. Ennek igen sokféle oka van: mindenekelőtt történetiek, hiszen tömeges létrehozásuk időszakában nem abból indultak ki, hogy milyen tevékenységek céljaira építik, hanem fordítva - amikor megépítették, illetve létrehozták őket, utána kezdtek azon gondolkodni, hogy a műsoros esteken kívül mit kellene bennük csinálni. Előbb tehát megépültek, létrejöttek, ezek az intézmények, s csak utána kezdődött el a funkciók tisztázása - holott ennek éppen fordítva kellett volna történnie. Tény ugyanakkor, hogy amikor tömegesen létesültek ezek az intézmények, mindenekelőtt a tömegek kulturális igényeit kellett kielégíteni, amelynek abban az időszakban legmegvalósíthatóbb formái a műsoros estek voltak. Csak utána indulhatott meg a

művelődés vonatkozásában is a közeledés a kisebb közösségek és az egyének művelődési igényeinek és szükségleteinek felkelése és kielégítésének irányába. Tul egyszerű tehát most bölcsekedni, hogy az 50-es években a "nagyterem" koncepció előtűtötte az országot, holott ma nekünk elsősorban a művelődési kisközösségek számára volna szükségünk korszerű művelődési otthonokra! Nemcsak ma, holnap is igaz lesz, hogy községeink nagyobbik hányadában a művelődési otthonokban szükség van nagyteremre, mert nincs külön filmszínház, de színházi előadás megrendezésére alkalmas más nagyterem sem - és hosszú távon sem gondolhatunk arra, hogy mindenütt lesznek vagy egyáltalán szükségesekek. Inkább azon kell gondolkodnunk, hogyan lehetne a már meglévő "nagyterem" művelődési otthonokhoz olyan részeket /klub- és szakköri helyiségeket/ építeni-illeszteni, amelyek segítségével a korszerű igényeknek és követelményeknek jobban megfelelnek.

Az említett gondok és problémák mellett is igaz, hogy a művelődési otthonokban folyó tevékenység az elmúlt három esztendőben több vonatkozásban is /különösen az újonnan épült intézményekben, ahol az anyagi és személyi feltételeket a korábbinál jobban biztosították/, fejlődött, új formákkal és módszerekkel gazdagodott. A legnagyobb gondot továbbra is a kistéleplülések művelődési otthoni ellátása jelenti.

A számszerű eredményekről szólva, megállapíthatjuk, hogy a művelődési kisközösségek száma és a bennük tevékeny résztvevők száma emelkedett. Az amatőr művészeti csoportok száma 1973-ban 9,9 ezer volt, 1976-ban 10,5 ezer, a résztvevők száma 196 ezerről 207 ezerre emelkedett. A klubok száma ugyan ezen időszakban 4200-ról 5800-ra nőtt. Az ifjúsági klubok tagjainak száma 1973-ban 100 ezernyi, 1976-ban 115 ezer volt, és az idén további emelkedő tendenciát mutat. Az ifjúsági klubmozgalomról talán még annyit, hogy az ősz folyamán megalakuló új Országos Ifjúsági Klubtanács, amely a Kulturális Minisztérium mellett működik majd, mindenekelőtt azt szolgálja, hogy klubok tevékenysége mind a közművelődés egészének, mind pedig az ifjúsági politikai nevelőmunka szerves részévé váljék.

A művelődési otthonok tevékenységének tervezése, irányítása és szervezése terén tehát hatásosabb és világosabb célok és alapelvek megfogalmazására van szükség; egyik oldalon erősiténünk kell az irányítás szakszerűségét és hatékonyságát, a másik oldalon termékeny talajt kell teremtenünk az új kezdemenyezések számára.

4.

Szeretnék néhány szót szólni a közművelődés strukturájában "új" elemként funkcionáló intézmények, szervezetek tevékenységéről is.

A tudományos és tudománynépszerűsítő szervezetek /és intézmények/ tevékenységében - különösen a TIT és a MTESZ esetében - a közművelődés új koncepciója a korábbi időszakhoz képest nem jelentett merőben új irányvonalat. Legfeljebb annyiban, hogy a párthatározat nyomán tudatosabb és tervszerűbb formában jelent meg a közművelődés vezérelve. Az elmúlt 3 év alatt a TIT munkája számos új formával gazdagodott, az ismeretterjesztés hagyományos /verbális/ formái és módszerei mindinkább háttérbe szorulnak. A tudomány eredményeinek és a való élet szembesítésének folyamatossága azonban új és új módszerek alkalmazását igényli a jövőben is, s ez azt jelenti, hogy a TIT szervezeteinek mind jobban a tudománynépszerűsítés műhelyeivé kell válniuk. A tudományos ismeretterjesztés így járulhat hozzá ahhoz, hogy a műveltség az ember tevékenységmozgató és önmagát megvalósító termelőerejévé alakuljon át.

A művészeti intézmények és szövetségek - úgy vélem - a sok új kezdeményezés mellett is "keresik a helyüket" az új koncepcióban. Ugy tűnik, ezeknek az intézményeknek mindenekelőtt a feltételein kell ahhoz változtatnunk, hogy jobban "kilépjenek saját falaik mögül", - tartalmi és formai vonatkozásban egyaránt. A színházak esetében máris megfigyelhetők bizonyos tartalmi változások /tanyaszínház, iskolaszínház stb./, különösen a 25. Színház és a Thália műsorpolitikájában tükröződik ez, s remélhetőleg folytatódik majd az új Népszínház te-

vékenységében. A filmművészet és a filmforgalmazás terén kevésbé észlelhető a változás, hacsak abban nem, hogy a filmszínházak támogatásával filmklubok alakultak és a filmmuzeumi sorozatok száma megszorodott. Ugyanakkor igaz, hogy a mozilátogatók száma az 1960-ban "mért" legmagasabb "csucsról", 140 millióról 1973-ra /a televízió tömeges elterjedésének időszakában/ 73,5 millióra esett vissza, s ez a látogatói átlag azóta állandósult, a filmszínházaknak 1976-ban is hasonló látogatottsága volt.

Szépen emelkedett viszont a hangversenylátogatók száma: 1973-ban a 4 ezernyi hangversenynek 1,9 millió, 1976-ban a mintegy 7800 hangversenynek közel 3 millió résztvevője volt.

Az olvasási kultúra alakulásáról a könyvtárak kapcsán már szóltam, a könyvkiadás eredményeiről azonban még nem. Ezen a területen általában megállapítható, hogy könyvkiadásunk az elmúlt három esztendőben is előbbre lépett. Ezt nemcsak a kiadás és a forgalmazás számszerű adatai mutatják /miszerint 1973 és 1976 között a kiadott könyvek száma 6,9 ezerről 8,4 ezrre, példányszámuk 63,9 millióról 89,2 millióra - a lakossági könyvvásárlás 1166,3 millió forintról 1612 millió forintra emelkedett/ -, hanem a kiadói munka tartalmi változásai is. Különösen a népszerű ismeretterjesztő - /Gyorsuló idő, Gondolat zsebkönyvek, Képzőművészeti zsebkönyvek stb./, továbbá egyes életműsorozatok /Illyés Gyula, Déry Tibor, Darvas József stb./ iránt növekedett az érdeklődés. Meg kell említenünk továbbá, hogy a könyvek nyomdai előállítás, külső formája tekintetében is minőségi javulás mutatkozik; a szép könyv és az iránta megnyilvánuló érdeklődés egyre természetesebb jelenség hazánkban.

A tömegkommunikációs eszközök /sajtó, rádió, televízió/ közművelődési tevékenységének gazdagodása ugyancsak örömdetes. Számos ún. közművelődési "célzatu" program került a műsorokba /Mindenki Iskolája, TV-egyetem, "Közművelődés közelről" stb./. Uj szinképet jelent s még nagyobb lehetőségeket rejt magában a vidéki /Szeged, Pécs/ televízió-studiók létrehozása.

A rádió, de különösen a televízió esetében elsősorban a szórakoztató műsorokkal van gondunk; még az is előfordul, hogy engedményeket tesznek az izléstelenség és a giccs javára. A szórakoztató tevékenység általában is gond nálunk, nagyobb figyelemmel és sokkal átgondoltabb értékorientációnak kellene érvényesülnie, hiszen a szórakozás minden ember természetes igénye és szükséglete. Nem mindegy tehát, hogy mi kerül képernyőre, színpadra vagy más formában az emberek elé.

A sajtó munkájáról elmondhatjuk, hogy a korábbinál jobban figyel a közművelődés problémáira, de a lapokban, folyóiratokban megnyilvánuló értékorientáció sokszor felületes és ellentmondásos. Hiányzik a tiszta és egyenes beszéd, a világos, szókimondó elemzés igen ritkán jelenik meg a sajtó hasábjain. Különösen a művészetkritikai tevékenységben érezhetjük ezt. Ugy vélem, nemcsak az intézmények, szervezetek tevékenységére - az olvasóra is oda kellene figyelni; nem biztos, hogy az újságíró, kritikus véleménye azonos az olvasóéval.

Eredményes vállalkozásnak bizonyult viszont az Uj Tükör című hetilap megindítása, amelyről határozottan állíthatjuk, hogy betölti a közművelődési tömeglap funkcióját. Jól figyel a világ kulturájának eseményeire, nagyszerű ablak mind az egyetemes, mind a magyar nemzeti kulturára. Emellett különböző akcióival és pályázataival jó kapcsolatot alakított ki olvasóközönségével, gondolunk itt mindenekelőtt az Uj Tükör klubok létrejöttére, amelyek gombamód' spontánul szaporodtak a szerkesztőség pályázati felhívására. Ugyancsak sikeresnek tekinthetjük a Rakéta regényujság megindítását.

5.

Rövid egy óra alatt nem szólhattam mindenről, legfeljebb csak a legaktuálisabb eseményekről és a legszembetűnőbb tendenciákról. Az elmondottakból - remélhetőleg jól kitűnt, milyen alapvető törekvések bontakoztak ki Magyarországon a közművelődési párthatározat nyomán. Három esztendő rendkívül kis idő ahhoz, hogy mérni lehessen a változások mélyebb rétegeit. Any-nyi azonban határozottan látható: A KB-határozat kedvező ha-
362

tással volt a közművelődési szemlélet alakulására. Azon kell munkálkodnunk, hogy a szemléletváltozás általánossá váljék, és ne csupán a szemléletben, a gyakorlatban is alapvető változások következzenek. Csak így érhetjük el, hogy a korszerűtlen intézmények helyzetén változtassunk, hogy a kistelepülések és az új lakótelepek kulturális ellátásában előreléphessünk. Az eddiginél is nagyobb gondot kell fordítanunk a munkások művelődésére, jobban ki kell használnunk a szocialista brigádmozgalom lehetőségeit, a formális vállalatok helyett tartalmas művelődési tevékenységre kell ösztönöznünk.

Szocialista nemzeti kulturánk fejlődését szolgálja a népművészeti mozgalom ápolása; az elmúlt időszakban sem csökkent iránta az érdeklődés, sőt új formákkal /táncház/ gazdagodott. Azon kell munkálkodnunk, hogy izlésformáló, közösségépítő erejét a jövőben még tudatosabban és hatékonyabban érvényesítsük.

És ebben a munkában nem csökken, hanem éppen fordítva, növekszik a közművelődési szakemberek felelőssége; a világnemzeti és szakmai tisztánlátás jelentősége csak fokozódhat.

Korunk eszménye a cselekvő ember, aki képes átalakítani, a maga számára hasznossá, jóvá, széppé formálni a világot. A közművelődésnek a szocializmus fejlődésében egyre növekvő szerepe van. Cselekvő, művelt közművelődési szakemberek sokaságának odaadó munkája szükséges ahhoz, hogy kulturális intézményeink ténylegesen cselekvő intézményekké váljanak.

Németh László írja egyik tanulmányában, hogy "a tudomány rendezett élet". Ugy vélem, a művelődés pedig a rendezett élet-hez vezető út, amely által megvalósítható mindennapi életünk értelmes és szükséges átalakítása, újrendezése.

I r o d a l o m

1. A közművelődés helyzete és fejlesztésének feladatai. /Az MSZMP KB határozata./ Budapest, 1974. Kossuth Kiadó
2. A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusa. 1975. március 17-22. /Rövidített jegyzőkönyv/ Budapest, 1975. Kossuth Kiadó
3. A közművelődés helyzete és fejlesztésének feladatai. Válogatott dokumentumok gyűjteménye. Budapest, 1976. OKT.
4. Törvény a közművelődésről. Budapest, 1976. Közgazdasági és Jogi Kiadó
5. Óvári Miklós: Kulturális politikánk időszerű kérdéseiről. Társadalmi Szemle, 1977/7-8. 13-28. p.
6. Aczél György: A szabadság jelene, jövője a szocializmus. Budapest, 1977. Kossuth Kiadó
7. Földes Ferenc: A munkásság kulturális helyzete Magyarországon. Budapest, 1974. Kossuth Kiadó
8. Köpeczi Déla: A magyar kultúra harminc éve. Budapest, 1975. Kossuth Kiadó
9. A nagyüzemi munkások művelődése és műveltsége Ózdon /A vizsgálatot vezette és a zárótanulmányt írta: Tóth Árpád/ Budapest, 1977. SZEKI
10. Statisztikai tájékoztató. 1976. Közművelődés. Budapest, 1977. Kulturális Minisztérium